

Waldemar W. Żurek ks., *Szkoły salezjańskie w Oświęcimiu na tle salezjańskiego szkolnictwa średniego ogólnokształcącego i zawodowego na ziemiach polskich 1900-1939*, Lublin 2010, Wydawnictwo KUL, ss. 768.

Publikacja składa się ze wstępu, siedmiu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, wykazu skrótów, indeksu osobowego i nazw geograficznych oraz streszczenia w języku niemieckim i włoskim.

W pierwszym rozdziale (*Struktura salezjańskich placówek szkolnych w warunkach polskich*) zostały przedstawione początki misji salezjańskich na ziemiach polskich, w placówce w Oświęcimiu. Następnie omówiono strukturę zakładu salezjańskiej placówki zakonnej. Składała się ona z dyrektora, który był również przełożonym lokalnej wspólnoty zakonnej. Do pomocy miał kierowniczy personel pomocniczy. Zaakcentowano również znaczenie instytucję kapituły pełniącej rolę rady domu zakonnego. Autor przedstawił różnorodne formy oddziaływania zakładu salezjańskiego na swych wychowanków. Od duszpasterstwa po działalność wydawniczo-oświatową. Na koniec omówiono geografię salezjańskiego szkolnictwa zawodowego i ogólnokształcącego.

Rozdział drugi (*Salezjańskie szkolnictwo gimnazjalne i zawodowe w Oświęcimiu*) opisuje salezjańskie szkolnictwo w Oświęcimiu. Ukazane są początki tej placówki oświatowej, która obejmowała prywatne męskie gimnazjum im. ks. Bosko, szkoły rzemiosła, uzupełniające szkoły przemysłowej oraz kursy zawodowe. Następnie ukazane zostały losy zakładu w czasie pierwszej wojny światowej. W tym okresie ta placówka oświatowo-wychowawcza, składała się nie tylko ze szkół zakładowych ale i męskiego oratorium świątecznego i salezjańskiego instytutu teologicznego. Nadto w czasie wojny, na oświęcimskim Zasolu otwarto placówkę dla przebywających tam przesiedleńców. W budynkach zakładu salezjańskiego umieszczono również magazyn powiatowej komisji aprowizacyjnej. W okresie niepodległej II Rzeczypospolitej zakład oświęcimski składał się z gimnazjum i liceum ogólnokształcącego oraz szkoły zawodowej.

Następny rozdział, trzeci (*Struktura organizacyjna szkół oświęcimskich*) szczegółowo przedstawia państwowe władze oświatowe: naczelne oraz drugiej instancji, które działały w zakładzie oświęcimskim. Omówiono również strukturę salezjańskich władz zakonnych w tej placówce. Nadto ukazano dyrekcję szkół, ich rady pedagogiczne, samorząd ogólny szkoły oraz poszczególnych klas. Na koniec ukazano działalność komitetu rodzicielskiego.

W rozdziale czwartym (*Podstawy materialne oświęcimskich placówek dydaktycznych*), przedstawiono szczegółowo majątek stały zakładu salezjańskiego w Oświęcimiu oraz dotacje zgromadzenia na jego funkcjonowanie. Nadto opisa-

no subwencje państwowe, opłaty wnoszone przez uczniów, dochody z imprez kulturalnych i artystycznych a także różnego rodzaju ofiary darczyńców.

W piątym rozdziale (*Nauczyciele i uczniowie*), przedstawiono kadre dydaktyczną i wychowanków zakładu. Autor dokładnie ukazał grono pedagogiczne i jego kwalifikacje. Nadto omówił personel wychowawców. Przedstawione zostały również warunki przyjęcia do salezjańskiego zakładu. Nadto przeanalizowano stan liczebny uczniów zakładu, ich pochodzenie społeczne i terytorialne. Kończąc rozdział omówiono Związek Byłych Wychowanków Salezjańskich skupiający absolwentów zakładu w Oświęcimiu.

W rozdziale szóstym (*Dydaktyka szkolna i jego realizacja*), ukazano program nauczania w szkołach zakładu salezjańskiego w Oświęcimiu, wynikający z praw państwowych tych szkół. Omówiono również wyposażenie klas szkolnych oraz pracowni naukowych i zawodowych. Przedstawione zostały także podręczniki szkolne używane w męskim gimnazjum im. ks. Bosko oraz w Szkole Rzemiosł. Opisana została też biblioteka szkolna. Nadto Autor ukazał działalność uczniowskich kół sportowych, artystycznych i naukowych.

Ostatni, siódmy rozdział (*Działalność wychowawcza*), omawia założenia i praktykę salezjańskiego systemu wychowawczego. Nadto Autor ukazał działalność patriotyczną uczniów zakładu oświęcimskiego a także ich życie religijne, przejawiające się m.in. w powstawaniu różnych grup pobożnościowych.

Praca W. Żurka jest pionierską publikacją o działalności zakładu wychowawczego salezjanów w Oświęcimiu do wybuchu drugiej wojny światowej. Szczególne uznanie budzi szeroka kwerenda archiwalna w zbiorach zgromadzenia salezjańskiego w Polsce i poza jej granicami, które do tej pory nie były wykorzystywane w pracy naukowej.

Wołyń i Polesie w 1930 roku. Ludzie i miejsca, oprac. Maria Dębowska, Daniel Kiper, Lublin 2011, Wydawnictwo Polihymnia, ss. 63.

Publikacja jest rozszerzoną wersją albumu z fotografiami, który otrzymał biskup łucki Adolf Szelażek, jako pamiątkę po przeprowadzonej wizytacji kanońskiej w 1930 r. Układ zdjęć w publikacji ukazuje historię pobytu bpa Szelażka w danej parafii. W pierwszej kolejności zostały pokazane świątynie oraz uroczystości kościelne. Następnie spotkania z wiernymi, odwiedziny u znanych i ważnych parafian a w dalszej kolejności miejsca zaliczane do ważnych i pięknych w danej parafii. W albumie znajdują się też zdjęcia parafii, których biskup nie wizytował ale je odwiedził z racji przejazdu.

W niniejszej publikacji zostały zamieszczone 122 fotografie z 33 miejscowości: Antonówka, Czartorysk, Dąbrowica, Dubno, Hruszwica, Kamień Koszyrski, Klesów, Kowel, Łysin, Maciejów, Male Hołoby, Młynów, Nieświcz, Ochnówka, Ołyka, Podberezie, Police, Przewały, Ptycza, Radów, Radziwiłłów, Rafałówka, Rokitno, Smordwa, Stawki, Uściług, Warkowicze, Wielka Głusza, Włodzimierz Wołyński, Worobin, Wyderta, Zabłocie i Zofiówka.

Do opisu fotografii posłużono się tekstem umieszczonym w oryginalnym albumie, pod fotografiami. Zrezygnowano jednak z zamieszczonych tam dat, gdyż

wykonawcy albumu podali daty z ogłoszonego wcześniej panu wizytacji bpa Szelażka. Jednak terminy te nie zostały dotrzymane w całości. Opisy wydarzeń, miejsc i budowli, zamieszczone w publikacji są bardzo oszczędne.

Publikację nie uzupełniono fotografiami z parafii, które odwiedził bp Szelażek w 1930 roku, a które nie znalazły swojego miejsca w ofiarowanym mu albumie.

Album jest unikalnym świadectwem życia na Wołyniu w okresie międzywojennym. Ze względu zaś na fakt, iż nigdy do tej pory nie był publicznie pokazany stanowi niezwykle cenny materiał poznawczy nie tylko dla dawnych mieszkańców Kresów II Rzeczypospolitej.

***Vir honestus ac bonus. Stanisław Litak 1923-2010*, red. Piotr P. Gach, Marian Surdacki, Lublin 2011, Towarzystwo Naukowe KUL, ss. 298 + liczne fotografie.**

Książka jest hołdem współpracowników, uczniów, przyjaciół i rodziny dla zmarłego w 2010 r., profesora Stanisława Litaka. Publikacja ma charakter wspomnieniowo-refleksyjny. Składa się z czterech części. W pierwszej (*Stanisław Litak w strukturach Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*), omówione zostały dzieje katedry historii wychowania KUL i wkład w jej rozwój S. Litaka. Ukazano również pracę S. Litaka w Instytucie Historii KUL w latach 1961-2005.

Druga część (*Profesor, jakiego nie znaliśmy*), przedstawia działalność naukowo-dydaktyczną, sylwetkę i osobowość prof. S. Litaka. Wspominają go: rodzina, koledzy uniwersyteccy, przełożeni w pracy, uczniowie i studenci oraz bliżsi i dalsi współpracownicy.

Część trzecia (*Inedita*), obejmuje odnalezione i niepublikowane teksty Profesora. Są to: własnoręczny biogram S. Litaka, zachowany fragment życiorysu, artykuł *Szlachta a szkolnictwo parafialne w Polsce w XVIII wieku* oraz recenzja podręcznika do historii.

Część czwarta (*Warsztat i osiągnięcia badawczo-naukowe Stanisława Litaka*), omawia nie tylko jego warsztat i badania, ale zawiera także bibliografię Profesora, wykaz napisanych pod jego kierunkiem prac magisterskich, doktorskich, opracowanych recenzji, zredagowanych książek opublikowanych w seriach.

Pod koniec książki umieszczone zostały fotografie przedstawiające Stanisława Litaka w różnych okresach życia: przy pracy, podczas egzaminów, w czasie różnych uroczystości. Publikację wieńczą krótkie notki biograficzne autorów wspomnień oraz streszczenie publikacji w języku angielskim.

***Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego, 2 (2010)*, red. nacz. Dominik Szulc, ss. 250.**

Pismo lubelskiego środowiska genealogów, zawiera artykuły autorów nie tylko z różnych środowisk naukowych Polski ale także Rosji. Podkreślić należy, iż wszystkie artykuły umieszczone w periodyku zostały zrecenzowane przez pra-

cowników naukowych z różnych ośrodków. Każdy artykuł posiada streszczenie w języku angielskim i rosyjskim.

Tom składa się z kilku części (artykuły, materiały i źródła, recenzje, sprawozdania, varia). Otwiera go wprowadzenie od redakcji autorstwa redaktora naczelnego Dominika Szulca a także wstęp Urszuli Augustyniak. Następnie znajdują się następujące artykuły: Marek L. Wójcik, *Kto był mężem Katarzyny, domniemanej wnuczki ostatniego Piasta świdnickiego? Przyczynek do genealogii panów von Parchwitz*, Piotr Złotkowski, *Nazwiska i przydomki szlachty historycznej ziemi bielskiej na Podlasiu motywowane nazwami heraldycznymi*, Dariusz Prucnal, *Wykaz płatników podymnego w Lublinie z 1629 r.*, Andrzej Kaproń, *Mennonici w Michelsdorfie*, Mariusz Nowak, *Dzieje rodu hrabiów Zamoyskich (gałąź na Podzamczu i Maciejowicach) – zarys problemu*.

W dziale *Materiały i źródła* opublikowano artykuły: Ewa Zielińska, *Nekrolog klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Kraśniku*, Mateusz Wyżga, *Księgi metrykalne parafii podkrakowskich z XVI-XVIII w.*, Irina A. Antonova, Dmitri N. Antonow, *Księgi metrykalne Rosji od XVII do początków XX w.*, Michał T. Wójciuk, *Materiały do badań nad związkami rodzinnymi ludności żydowskiej w lubelskich miejskich księgach rachunkowych czasów saskich*.

Dariusz Szewczuk zrecenzował książkę autorstwa Krzysztofa Wierzyńskiego, *Opole Lubelskie w świetle dawnych i współczesnych fotografii oraz dokumentów*, Lublin 2010.

W części sprawozdania umieszczono informacje o wydarzeniach w różnych środowiskach genealogicznych. Igor Kraszewski poinformował o sesji zorganizowanej w Poznaniu w 2009 r., poświęconej prof. Włodzimierzowi Dworzaczkowi w 50. rocznicę publikacji jego *Genealogii*. Dominik Szulc opisał spotkanie promocyjne I tomu *Rocznika Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego*, które odbyło się 2009 r. w Lublinie. Marian F. Nowak, przedstawił zaś przebieg drugiej konferencji Ostrowskiego Towarzystwa Genealogicznego *Genealogia w objęciach Amora*, która miała miejsce w Ostrowie Wielkopolskim w 2010 r. Piotr Gładka opisał działalność Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego w 2009 r.

Tom wieńczy artykuł Moniki Krasieńskiej, *Przetwarzanie danych osobowych w celach naukowych – warunki udostępniania i pozyskiwania*.

Należy podkreślić, iż na okładce (przedniej i tylnej) umieszczono zdjęcia metryki Fryderyka Chopina z okazji 200. rocznicy jego urodzin.

Oprac. Artur Hamryszczak

Bogumił Szady, *Geografia struktur religijnych i wyznaniowych w Koronie w II połowie XVIII wieku*, Lublin 2010, ss. 745

Publikacja jest podstawowym opracowaniem z dziedziny geografii historycznej i demografii. Autor koncentruje się przede wszystkim na ustaleniu rozmieszczenia kościołów i świątyń funkcjonujących w prowincji małopolskiej i wielkopolskiej dawnej Rzeczypospolitej, przed pierwszym rozbiorem. Struktura organi-

zacji terytorialnej ujęta pod kątem wyznaniowym uwzględnia wszystkie wyznania i obrządkowe jakie występowały na terenie Korony. W grupie świątyń chrześcijańskich znalazły się kościoły katolickie trzech obrządków (łacińskiego, greckiego, ormiańskiego), prawosławne, luteriańskie (ewangelicko-augsburskie), mennonickie, kalwińskie (ewangelicko-reformowane) oraz czeskokoborskie. Publikacja składa się z trzech rozdziałów. Dwa pierwsze prezentują rozmieszczenie obiektów sakralnych w obu prowincjach (małopolskiej i wielkopolskiej). Rozdział trzeci pracy zatytułowany *Regionalizacja religijna i wyznaniowa Korony* składa się z trzech części. Pierwsza, analizuje zasięg terytorialny wszystkich religii i wyznań. W drugiej, Autor analizuje stopień zagęszczenia kościołów i świątyń na opisywanych terenach. W ostatniej części, znajdziemy charakterystykę obszarów w których dominują poszczególne wyznania. Niezwykle ważnym dodatkiem do omawianej publikacji jest obszerny aneks składający się z uporządkowanych alfabetycznie miejscowości, przy których podano ich charakter (miasto, wieś) oraz określono ich przynależność wojewódzką. W ramach każdej miejscowości, obiekty sakralne zostały uporządkowane według religii i wyznań. Na uwagę zasługuje również duża liczba map, w których uwypuklono różnorodność wyznaniową na opisanym obszarze.

Elżbieta Knapik, *akta oficjalatu i wikariatu generalnego krakowskiego do połowy XVI wieku*, Kraków 2010, ss. 341.

Niniejsze opracowanie jest ważnym wkładem w badania nad kancelariami kościelnymi w średniowieczu, a dokładnie nad kancelarią oficjałów i wikariuszy generalnych. Autorka w pierwszym rozdziale omawia zagadnienie związane z genezą urzędu oficjała i wikariusza generalnego w diecezji krakowskiej. W rozdziale tym porządkowano wiedzę na temat funkcjonowania oficjalatu i wikariatu generalnego z uwzględnieniem problemów dotyczących kompetencji osób pełniących w/w urzędy, tytulatury, zasad powoływania i odwoływania urzędników na te stanowiska, dróg awansu, czasu i miejsca urzędowania oficjała i wikariusza generalnego. Dużo miejsca w tym rozdziale poświęcono również organizacji konsystorza generalnego z uwzględnieniem personelu konsystorskiego. Rozdział drugi stanowi analizę ksiąg konsystorskich oraz ksiąg wikariuszy generalnych. W skład ich weszły: *Acta actorum*, *Acta sententiarum*, *Acta obligationum*, *Acta constitutionum procuratorum*, *Acta pronuntiatorum*. Logicznym następstwem tak pomyślanej konstrukcji jest rozdział trzeci w którym Autorka określa granice chronologiczne i terytorialne zespołu oraz omawia stan zachowanych ksiąg. Kolejny rozdział jest poświęcony dziejom archiwum konsystorskiego. Losy ksiąg oficjalatu i wikariatu krakowskiego dało się w większym lub mniejszym stopniu odtworzyć na podstawie zachowanych materiałów źródłowych, znajdujących się obecnie w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Ostatni rozdział stanowi krótkie podsumowanie prac nad inwentaryzowaniem omawianego zespołu prowadzonych od XVIII wieku do czasów obecnych. Do niniejszej publikacji dołączono sześć aneksów, zawierających spisy urzędników oraz katalog ksiąg. Dwa pierwsze gromadzą oficjałów i wikariuszy generalnych krakowskich. Zestawiono

w nich wszystkich urzędników w kolejności chronologicznej, według lat pontyfikatu biskupów krakowskich. Obejmują one wszystkich oficjałów i wikariuszy generalnych krakowskich od czasu wprowadzenia tych urzędów w diecezji krakowskiej do momentu ostatecznego połączenia obu instytucji w 1567 roku. Aneks trzeci i czwarty zawiera spis surogatów, audytorów oficjałów oraz wikariuszy generalnych krakowskich. W aneksie piątym przedstawiono wykaz ksiąg oficjalu i wikariatu generalnego krakowskiego, zaś w aneksie szóstym zamieszczono koncordancję do ksiąg oficjalu i wikariatu krakowskiego.

Grzegorz Chajko, *Arcybiskup Bolesław Twardowski (1864-1944)*, Rzeszów 2010, ss. 496

Biografia abpa Bolesława Twardowskiego stanowi cenne studium ważnej postaci życia publicznego II RP oraz porusza wiele wątków związanych z funkcjonowaniem Kościoła rzymskokatolickiego na Kresach Południowo-Wschodnich w tym okresie.

Publikacja składa się z siedmiu rozdziałów. W pierwszym przedstawiono życiorys Bolesława Twardowskiego do chwili objęcia urzędu kanclerza we lwowskim konsystorzu. W rozdziale drugim Autor położył nacisk m.in. na pracę duszpastersko-administracyjną w parafii Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w Tarnopolu uwzględniając wkład przyszłego arcybiskupa w budowę kościoła parafialnego oraz kaplic filialnych. Rozdział trzeci koncentruje się już na pełnieniu funkcji biskupa pomocniczego archidiecezji lwowskiej pod okiem abp. Bilczewskiego. W rozdziale piątym omówiono aktywność duszpasterską abp. Twardowskiego i szeroko pojętych zagadnień związanych z moralnością, relacją ze zgromadzeniami zakonnymi oraz wiernymi innych obrządków katolickich w archidiecezji lwowskiej. Przedostatni rozdział podejmuje kwestie: Synodu Archidiecezjalnego z 1930 roku, kongresów eucharystycznych, listów pasterskich, działalności misyjnej, a także pracy w komisjach Episkopatu Polski. Szereg zagadnień występujących w tym rozdziale kończą rozważania poświęcone relacją metropolity ze Stolicą Apostolską. W rozdziale siódmym Autor opisuje czasy wojenne, które były zarazem ostatnimi latami życia abpa Twardowskiego. Zaprezentowano tu poglądy arcybiskupa wobec komunizmu i faszyzmu, kwestii ukraińskiej, żydowskiej, a także poglądy na sprawy społeczno-polityczne. Elementem dopełniającym całość biografii jest aneks, w którym znalazły się tabele poszerzające niektóre omawiane wcześniej zagadnienia. Znajdują się w niej parafie archidiecezji lwowskiej, funkcjonujące w okresie rządów abpa Twardowskiego. Uwzględniono tu również ich daty erygowania w omawianym okresie. Pozostałe tabele gromadzą dane na temat urzędników kurialnych z lat 1923-1939 oraz pracowników leśnych zatrudnionych w majątkach kościelnych.

***Pod opieką Maryi. Ku koronacji łaskami słynącego obrazu Matki Bożej Szkaplerznej z kościoła św. Krzyża w Rzeszowie*, red. Władysław Jagustyn ks., Sławomir Zych ks., Rzeszów 2010, ss. 160**

Publikacja ukazała się jako trzynasty tom Biblioteki Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych. Zawartość tomu obejmuje siedem artykułów. Większość z nich podejmuje tematykę związaną z historią sanktuarium maryjnego w kościele św. Krzyża w Rzeszowie. Bartosz Walicki w swoim artykule opisuje dzieje sanktuarium Matki Bożej Szkaplerznej w kontekście historii ośrodków kultu maryjnego w Rzeszowie i okolicy. Następnie Andrzej Freilich oraz Beata Skrzydlewska dokonują analizy ikonograficznej obrazu Matki Bożej w omawianym kościele. Z kolei Edward Gigilewicz poddał ten sam obiekt sakralny dokładnej analizie heraldycznej w artykule: *Enklawy semantyczne na obrazie Matki Bożej Szkaplerznej w kościele św. Krzyża w Rzeszowie*. Współczesne przejawy kultu maryjnego w kościele św. Krzyża opisuje na koniec w swoim artykule Władysław Jagustyn. Oprócz rozpraw dotyczących bezpośrednio sanktuarium Matki Bożej Szkaplerznej w publikacji znajdziemy artykuły będące tłem historycznym dla omawianego tematu. Przykładem jest tu artykuł Sławomira Brzozeckiego zatytułowany: *Funkcjonowanie lokalnego sanktuarium maryjnego w dobie Rzeczypospolitej Obojga Narodów na przykładzie kościoła Dominikanów na Łukiszkach w Wilnie*. W innym artykule Henryk Bogdziewicz koncentruje się na kulcie maryjnym w szkołach pijarskich. Wreszcie w ostatnim artykule Waldemar Pałęcki analizuje na wybranych przykładach paschalny wymiar koronacji wizerunków Bogarodzicy w liturgii posoborowej. Do niniejszego wydania dołączono wykaz skrótów oraz ilustracje przedstawiające fragmenty obrazu Matki Bożej Szkaplerznej przed konserwacją i po jej zakończeniu.

Oprac. Daniel Kiper